

JURNAL BAHASA, SASTERA DAN BUDAYA

<https://e-journal.uum.edu.my/index.php/rentas>

How to cite this article:

Any Rozita Abdul Mutalib. (2023). Penyesuaian ortografi dan imbuhan kata pinjaman bahasa Arab dalam Enakmen Undang-Undang Keluarga Islam (Kedah Darul Aman) 2008. *RENTAS: Jurnal Bahasa, Sastra dan Budaya*, 2, 23–55. <https://doi.org/10.32890/rentas2023.2.2>

**PENYESUAIAN ORTOGRAFI DAN IMBUHAN
KATA PINJAMAN BAHASA ARAB DALAM ENAKMEN
UNDANG-UNDANG KELUARGA ISLAM
(KEDAH DARUL AMAN) 2008**

*(Orthographic and Affixation Adaptations of Arabic
Loanwords in Enakmen Undang-Undang Keluarga Islam
(Kedah Darul Aman) 2008*

Any Rozita Abdul Mutalib
Jabatan Penyiaran Malaysia (RTM)

anyrozita@rtm.gov.my

Received: 12/4/2022 Revised: 7/2/2023 Accepted: 1/4/2023 Published: 31/7/2023

ABSTRAK

Perubahan bentuk asal sesuatu bahasa sering terjadi apabila bahasa tersebut dipinjam ke dalam bahasa sasaran. Bagi bahasa Melayu, perubahan tersebut dapat dilihat daripada struktur kata, iaitu perubahan sistem ejaan bahasa Melayu, pembentukan morfem tertentu berdasarkan bahasa pinjaman dan perubahan makna yang dibawa oleh kata pinjaman. Perubahan tersebut merupakan hasil intergrasi bahasa sumber dengan bahasa sasaran yang dibuat bagi penyesuaian natif. Makalah ini melihat perubahan kata pinjaman bahasa Arab yang terdapat dalam *Enakmen Undang-Undang Keluarga Islam (Kedah Darul Aman) 2008* dalam aspek linguistik. Dalam *Enakmen Undang-undang Keluarga Islam (Kedah Darul Aman) 2008* yang mempunyai

87 muka surat, terdapat sebanyak 1,482 perkataan telah disenaraikan oleh perisian *AntConc* yang merangkumi semua kata akar dan kata terbitan, kata hubung, kata ganda dan kata nama, iaitu nama individu dan nama tempat. Proses ini bagi menyenaraikan semua kata yang akan digunakan sebagai data. Daripada jumlah itu, 148 perkataan merupakan kata pinjaman bahasa Arab dengan semakan dibuat secara manual iaitu dengan merujuk kamus. Namun begitu, hanya 119 perkataan sahaja yang dilihat aspek perubahannya selepas penyisihan data yang tidak melibatkan perubahan makna seperti nama orang, nama tempat, agama, kaum dan sebagainya Hasil analisis yang dijalankan mendapati, perubahan ejaan merupakan perubahan yang paling ketara berlaku bagi penyesuaian ortografi, iaitu sebanyak 115 perkataan. Perubahan kedua terbesar yang berlaku ialah imbuhan akhiran -un yang tidak dibawa masuk ke dalam bahasa Melayu selepas peminjaman iaitu sebanyak 101 perkataan. Perubahan makna perujukan dan golongan kata turut berlaku dan menyebabkan perubahan struktur kata secara keseluruhan selepas peminjaman dibuat. Kajian ini telah memberikan suatu dapatan yang boleh membantu dalam aspek perkamusan kata pinjaman Arab, pembentukan kata pinjaman dan peristilahan selain membantu dalam aspek etimologi kata.

Kata kunci: Kata pinjaman Arab, peminjaman kata, Enakmen Undang-Undang Keluarga Islam Kedah, perubahan bentuk kata pinjaman, integrasi kata.

ABSTRACT

The original form of words often undergoes changes when it is borrowed into a target language. For the Malay language, changes do occur in the form of word structure in spelling, followed by the formation of specific morphemes, and changes in the meaning. Such result, aimed in achieving native adaptation of the loanwords. This paper aims to look at the changes in Arabic loanwords found in the Enakmen Undang-Undang Islam (Kedah Darul Aman) 2008 in the linguistic perspective. The enactment which comprises 87 pages, compile all 1,482 words for data analysis. The process was conducted using AntConc software listed all root words and derivatives, conjunctions, compound words, and proper nouns (individual and place names). Out of this total, 148 words were identified as borrowed Arabic words through manual verification using dictionaries. However, after excluding data that did not involve changes in meaning, such

as personal names, place names, religions, ethnicities, and so on, only 119 words were considered for data analysis process. From the analysis, spelling changes were the most significant adaptations observed, accounting for 115 words. The second most prevalent change was the absence of the suffix “-un” in Malay after borrowing, affecting 101 words. Changes in meanings and word categories also occurred, leading to overall structural modifications in borrowed words. This study provides valuable insights in lexical aspects of Arabic loanwords, including the formation of words, terminology, and etymology of words.

Keywords: *Arabic loanwords, word borrowing, Enakmen Undang-Undang Keluarga Islam Kedah 2008, change of loanword form, word integration.*

PENGENALAN

Pengaruh bahasa asing yang terbesar ke atas bahasa Melayu selepas bahasa Sanskrit ialah bahasa Arab (Nik Safiah, 1996). Bukti yang jelas ialah melalui penggunaan sistem tulisan Arab yang digunakan secara meluas selain perbendaharaan kata, unsur tatabahasa dan gaya pengungkapan Arab yang tersebar luas di Nusantara khususnya di Tanah Melayu. Nik Safiah (1996) menyatakan bahawa kamus Arab-Melayu yang pertama iaitu *Kamus Muhammad* yang ditulis oleh Muhammad Said telah menyenaraikan sebanyak 1,725 kosa kata bahasa Melayu yang dipinjam daripada bahasa Arab. Pada tahun 1941 pula, Abdul Hamid menerusi kamusnya *Kamus Al Hamidi* telah menyenaraikan 2,000 perkataan Arab. Oleh sebab peminjaman itu masih berterusan, maka jumlah kosa kata pinjaman daripada bahasa Arab terus meningkat (Mohd Isa, 2009).

Peminjaman kata Arab dalam bahasa Melayu telah berlaku sejak berabad yang lalu bermula dari sejarah kedatangan para perantau Islam ke Kepulauan Melayu yang membawa agama dan bahasa mereka sekali dan tersebar di Tanah Melayu sehingga mencorak kehidupan masyarakat pada masa itu termasuk dalam sistem undang-undang (Zaiton & Zaini, 1990; Asmah, 1988; Abdullah, 1997). Awang Azman (2015) menyatakan bahawa bahasa Arab sememangnya dianggap sebagai teras kepada bahasa dunia dari perspektif keagamaan, namun hakikatnya perkataan yang dipinjam daripada bahasa Arab ini turut meliputi pelbagai bidang yang lain termasuk bidang ilmu pengetahuan, pemikiran dan adat istiadat Za’ba (1965).

Peminjaman bahasa Arab dalam sistem undang-undang Islam di Malaysia berlaku berikutan asal-usul perundangan Islam yang diambil berdasarkan intipati al-Quran, iaitu sumber rujukan utama umat Islam. Contohnya perkataan *syariah*, *hakim*, *muflis*, *hisab wakaf* dan *wasiat*. Berdasarkan penggunaan kata pinjaman tersebut dalam konteks agama, maka kata pinjaman bahasa Arab itu telah diguna pakai secara meluas bagi merujuk tentang sesuatu perkara atau hukum, situasi dan hal-hal lain yang berkaitan dengan Islam seperti yang tertulis di dalam al-Quran mengikut nas-nas dan al-Sunnah. Antara contoh lain perkataan pinjaman bahasa Arab yang digunakan sehingga ke hari ini ialah *iman*, *rukun*, *haram*, *takbir*, *ilmu*, *huruf*, *hukum*, *katib*, *falak*, *ulamak*, *fikir*, *yakin*, *ijtihad*, *tadbir*, *nasib*, *adil*, *mukim*, *rakyat*, *daftar*, *istiadat*, *ghaib*, *darjat*, *nikmat*, *insan*, *jubah* dan *halwa*. Laporan Kaji Selidik Penggunaan Bahasa Melayu Dalam Bidang Kehakiman dan Undang-Undang (1992) turut mengesahkan bahawa penggunaan bahasa Arab dalam bidang syariah tidak dapat dielak memandangkan sumbernya adalah berdasarkan hukum yang dijelaskan dalam al-Quran dan hadis, maka penggunaannya adalah lebih tepat untuk menerangkan sesuatu makna.

Perubahan Kata dan Istilah Bahasa Arab Dalam Bahasa Melayu

Peminjaman kata Arab ke dalam bahasa Melayu melibatkan pelbagai proses yang menyebabkan perubahan bentuk kata dan penyesuaian makna. Perubahan tersebut tidak mudah kerana perbezaan ejaan dan bunyi menjadi kekangan utama dalam peminjaman bahasa Arab. Perubahan ini perlu dibuat bagi penyesuaian natif iaitu menerbitkan bentuk kata mengikut peraturan dan sistem bunyi bahasa sasaran (Nik Safiah et al., 2013). Perincian bermula dari penyusunan unit terkecil, iaitu fonem sehingga membentuk unit kata atau ujaran. Perubahan tersebut dilihat menjadi faktor utama dalam peminjaman kata Arab sehingga membentuk kata yang berbeza daripada sebutan asalnya seperti perkataan *fikir* yang berasal dari perkataan *fakara* dalam bahasa Arab.

Menurut Heah (1989), unit kata yang dipinjam dilihat aspek tatabahasanya sama ada diubah mengikut tatabahasa Melayu atau dikekalkan berdasarkan bahasa sumber. Malah, peminjamannya juga turut melibatkan peminjaman imbuhan atau pengguguran untuk disesuaikan dengan bahasa Melayu. Sudah pasti, keterbatasan dalam pengekalan bentuk kata asal akan memberikan ciri yang baharu pada kata pinjaman sehingga berbeza daripada perkataan asalnya. Dalam

peminjaman imbuhan bahasa Arab, hanya akhiran kata mengalami perubahan dan perkara tersebut menimbulkan kecelaruan apabila perbandingan dibuat dengan bahasa sumber.

Heah (1989) menyatakan bahawa, penyesuaian ejaan dan bunyi kata berdasarkan bahasa sasaran juga menyebabkan ciri-ciri tertentu bahasa asalnya hilang. Hal ini berlaku dalam bahasa Arab yang mempunyai ciri tertentu bagi perujukannya dan ciri-cirinya berubah berdasarkan penyesuaian ortografi bahasa sasaran. Ciri tersebut pada asalnya merujuk kepada makna perkataan sama ada perujukannya bersifat tunggal atau jamak, maskulin atau feminin atau bercirikan *al-ism* (kata nama) atau *al-fi'l* (kata kerja) atau *al harf* (partikel). Sebaliknya, tidak semua perkataan pinjaman itu diserap bersama ciri-ciri asal bahasa tersebut dan menimbulkan permasalahan terutama yang melibatkan makna dalam bahasa asal dan menghasilkan bentuk kata yang berlainan berbanding struktur asal.

Penggunaan kata pinjaman bahasa Arab walaupun telah diterima umum dan digunakan secara meluas turut memberi kesan terhadap perubahan struktur bahasa asal khususnya dari segi bentuk yang meliputi ejaan, bunyi dan makna (Abdul Rahman, 1996). Shahrir (2022) menyatakan bahawa, proses transliterasi bahasa Arab dengan menghilangkan huruf Arab dalam Bahasa Melayu adalah proses menyahperibumikan dan menyahislamkan sesuatu kata Arab. Namun begitu pada hakikatnya, kata pinjaman bahasa asing pada umumnya telah mengalami proses asimilasi. Terdapat kata Arab sama ada perkataan atau istilah mempunyai pemahaman makna yang khusus yang kadangkala berbeza dengan maknanya yang umum sehingga disalahertikan apabila dilihat dari luar konteks dan menimbulkan kekeliruan (Kamsiah, 2017). Perihal ini menimbulkan persoalan tentang perubahan kata setelah pengimportan berlaku dari bahasa sumber kepada bahasa sasaran.

Bahasa Arab mempunyai ciri-ciri tertentu dan ditentukan dengan akhiran katanya yang berfungsi bagi penentuan golongan kata, bentuk atau jamak, maskulin atau feminin dan seterusnya jamak maskulin atau jamak feminin. Tetapi akhiran tersebut tidak sepenuhnya dibawa masuk ke dalam bahasa Melayu sehingga menjadi kata umum yang tidak membezakan ciri-ciri tersebut seperti bahasa asal. Malah, terdapat juga perkataan yang dibawa bersama dengan akhirannya tetapi penggunaannya sama ada diperluas atau disempitkan kepada situasi tertentu. Seperti contoh perkataan *qari*. Dalam bahasa Arab

perkataan *qari* merujuk kepada maskulin, manakala *qariah* adalah feminin. Dalam konteks tersebut, akhiran *-ah* dibawa bersama bagi membezakan genus maskulin dan feminin dalam penggunaannya. Hal ini tidak berlaku dalam situasi jamak bagi perkataan *qari* iaitu *qariun/qariin* bagi jamak maskulin dan *qariat* bagi jamak feminin. Bagi perkataan tersebut, jamak maskulin dan jamak feminin yang dibezakan dengan akhiran *-in*, *-un* dan *-at* tidak dipinjam bersama. Malah, penggunaan bagi merujuk kepada jamak adalah *qari* dan *qariah* yang sepatutnya berbentuk tunggal.

Hal ini berbeza dengan kata *hadir* yang dipinjam daripada bahasa Arab yang merujuk kepada maskulin. Manakala, kata *hadirah* pula merujuk kepada genus feminin. Tetapi kata *hadirah* tidak dibawa masuk ke dalam bahasa Melayu dan kata *hadir* yang sepatutnya merujuk kepada genus maskulin adalah lebih umum penggunaannya dalam bahasa Melayu termasuk kepada genus feminin. Bagi bentuk jamaknya pula, kata *hadirun/hadirin* merujuk kepada jamak maskulin tetapi peminjaman dibuat hanya kepada kata *hadirin*. Manakala bagi jamak feminin kata *hadirat* dibawa bersama tetapi tidak pada bentuk tunggalnya (Abdul Rahman, 1996).

Perubahan tersebut turut mempengaruhi makna perkataan yang melibatkan perluasan dan penyempitan makna. Perubahan makna perkataan sering kali juga menimbulkan kekeliruan dan salah faham sehingga merubah pemahaman konsep asal kata tersebut daripada bahasa sumber dan kebiasaannya melibatkan kata umum berbanding istilah. Contohnya perkataan *akal* yang bermaksud fikiran dalam bahasa Arab tetapi maknanya telah diperluaskan dalam bahasa Melayu menjadi budi, fikiran, daya upaya, ikhtiar, muslihat dan tipu daya.

Selain morfem, penterjemahan kata pinjaman ini turut merubah aspek tatabahasa yang melibatkan golongan kata perkataan yang dipinjam. Berdasarkan Pedoman Umum Pembentukan Istilah (2004), penterjemahan kata pinjaman seharusnya menganggotai golongan kata yang sama dengan istilah asal, iaitu jika istilah asal termasuk dalam golongan kata atau frasa nama, demikian juga yang berlaku kepada kata tersebut selepas dipinjamkan ke dalam bahasa Melayu. Namun, perkara ini hanya berlaku bagi kata-kata yang melibatkan istilah tetapi tidak bagi kata umum. Konsep penterjemahan yang berlaku dalam proses peminjaman kata ada kala membentuk konsep yang baharu berdasarkan budaya sesebuah masyarakat. Walaupun begitu, penterjemahan berdasarkan konsep budaya adalah perkara

yang biasa dan salah satu cara terbaik untuk menyebarkan sesuatu bahasa di peringkat antarabangsa dan memberikan impak positif dalam perkembangan bahasa (Faraha & Mohd Azree, 2022).

Secara kesimpulannya, perubahan struktur kata sememangnya berlaku apabila kata tersebut dipinjam ke bahasa sasaran. Perubahan tersebut bukan sahaja meliputi aspek ejaannya tetapi juga golongan kata dan makna yang memberikan impak secara keseluruhan bagi pemahaman konsep ilmu khususnya dalam undang-undang Islam.

Penyesuaian Kata Arab ke dalam Bahasa Melayu

Abdul Rahman (1996) menyatakan bahawa morfem bahasa Arab yang diserap ke dalam bahasa Melayu menyebabkan perubahan terutama dari segi sebutan yang diubah berdasarkan cara sebutan bahasa Melayu. Namun begitu, terdapat juga kata pinjaman bahasa Arab yang tidak berubah sebutannya kerana sudah sesuai dengan cara sebutan bahasa Melayu. Abdullah (1974) turut memberikan contoh perubahan bentuk bunyi kata pinjaman Arab selepas dipinjamkan ke dalam bahasa Melayu.

1. [q] menjadi [k] dalam perkataan ‘kalam’ [qalam]
2. [dh] menjadi [d] dalam perkataan ‘hadir’ [hadhir]
3. [dz] menjadi [z] dalam perkataan ‘zalim’ [dzalim]
4. [‘] dihilangkan dalam perkataan ‘ilmu’ [‘ilmu].

Nik Safiah et al. (2012) menyatakan bahawa bunyi bahasa dipinjam bertujuan untuk menampung kemasukan sekian banyak bentuk kata pinjaman dalam usaha memperkaya khazanah perbendaharaan kata bahasa Melayu. Menurut Nik Safiah et al. (2013), kini bahasa Melayu menerima sebanyak sembilan konsonan pinjaman, yang terdiri daripada satu jenis letupan (q) dan lapan lagi daripada jenis bunyi geseran. Menurut Nik Safiah et al. (2013), walaupun pada umumnya bunyi-bunyi pinjaman masih jelas digunakan dalam bentuk ujaran, namun bunyi-bunyi seperti /th/, /dz/, atau /fh/, /sh/ dan /q/ kini masing-masing telah ditukar menjadi /s/, /z/, atau /d/, /sy/ dan /k/ mengikut sistem ejaan Rumi baharu. Indirawati dan Mardian (2006) menyatakan bahawa selain padanan yang mengikut transliterasi bahasa Melayu, terdapat juga beberapa masalah apabila istilah yang lazimnya tidak mengalami apa-apa perubahan turut berubah sebutannya. Contohnya, huruf gabung /sh/ yang digantikan dengan /sy/ manakala tiga huruf gabung yang lain, iaitu /dz/ bertukar menjadi /z/, /dh/ menjadi /d/ dan

/th/ menjadi /s/. Contohnya mithal menjadi missal, dzalim menjadi zalim dan sharat menjadi syarat.

Nik Safiah et al. (2013: 310) sebaliknya menyatakan bahawa perubahan itu tidak berlaku bagi perkataan yang tergolong sebagai istilah keagamaan dan berkait dengan akidah dan al-Quran. Bagi istilah-istilah tersebut, bunyi-bunyi asal dikekalkan ejaannya. Contohnya, *Quran, qari, thani, fasakh*.

Perubahan dalam aspek ejaan merupakan perkara asas yang ketara dalam peminjaman kata Arab. Penyesuaian ejaan adalah bagi menepati sistem ejaan bahasa Melayu (Pedoman Umum Pembentukan Istilah, 2004). Antara perubahan yang dapat dilihat terhadap kata pinjaman bahasa Arab ialah perubahan konsonan dan vokal dalam ejaan kata pinjaman. Konsonan pada huruf Arab yang dipinjam ke dalam bahasa Melayu tidak semuanya selari dengan ejaan asalnya (Pedoman Transliterasi Huruf Arab Ke Huruf Rumi, 1988). Terdapat beberapa konsonan tertentu yang dirumikan atau dibuat penambahan bagi kesesuaian bahasa Melayu. Hal ini demikian kerana, sistem ejaan Arab yang menggunakan huruf Arab tidak dapat menggambarkan sistem bunyi bahasa Melayu yang sebenar. Contohnya bunyi huruf ث yang tidak bertepatan dengan fonem /s/ dalam bahasa Melayu dan huruf ق dan خ yang mempunyai perbezaan bunyi. Penyesuaian bunyi ejaan Arab dan rumi serta perubahannya dapat ditunjukkan seperti berikut yang dipetik dari Pedoman Transliterasi Huruf Arab Ke Huruf Rumi (1988).

Selain perubahan ejaan, Abdul Rahman (1996) menyatakan bahawa bunyi kata juga boleh berubah akibat peminjaman. Dalam proses pengambilan kata Arab ke dalam bahasa Melayu, ada yang mengikut sebutan Melayu, dan ada yang tidak berubah kerana sudah sesuai dengan sebutan Melayu. Contohnya, perkataan Arab '*asl*' (*aslun*) yang dipinjam ke dalam bahasa Melayu berubah menjadi '*asal*' bagi menepati cara sebutan Melayu (Abdul Rahman, 1996). Zaharani et al. (2011) menyatakan bahawa, kata asing yang diserap ke dalam bahasa peminjam, turut membawa masuk bersamanya butiran leksikal, selain membawa sistem fonologi bahasa asal yang menghasilkan pertembungan antara sistem fonologi bahasa peminjam dengan sistem fonologi bahasa sumber. Secara umumnya, dua fenomena akan berlaku, iaitu (i) penyerapan fonem asing, dan (ii) pengubahsuaian fonem asing. Hal ini telah menyumbang kepada memperkaya kosa kata dan bilangan fonem dalam sistem fonologi bahasa peminjam.

Menurut Ibtisam dan Imran (2018), perubahan kata pinjaman Arab dalam aspek morfologi berlaku apabila kata pinjaman Arab telah merubah pengkelasan katanya setelah diserap masuk ke dalam bahasa Melayu. Kata Arab yang dipinjam ke dalam bahasa Melayu mengalami perubahan kelas kata daripada Kata Nama berubah menjadi Kata Kerja atau Kata Adjektif atau Kata Adverba berdasarkan struktur ayat yang direkodkan dan disenaraikan dalam data korpus. Contohnya kata ‘kuat’, ‘asyik’, ‘fikir’, ‘adil’, ‘wujud’ dan ‘selamat’, yang diserap masuk ke dalam bahasa Melayu berubah kelas katanya kerana mematuhi sistem bahasa Melayu.

Dalam aspek semantik pula, terdapat perkataan yang dipinjam dikekalkan maknanya dan ada yang berubah atau dikhususkan maknanya. Perubahan makna meliputi perluasan makna kata daripada kata asalnya, penyempitan makna dan pengkhususan makna. Menurut Heah (1989), perluasan leksikal boleh ditinjau melalui tiga proses, iaitu peminjaman, penggantian dan perekaan natif. Proses-proses tersebut digolongkan kepada kata pinjaman tulen, kata pinjaman kacukan, kata pinjaman peralihan, kata pinjaman gantian dan kata pinjaman rekaan natif (Heah, 1989). Contoh kata yang kekal maksudnya ialah *rahmat*, *takdir*, *ikhthiar*, *ikhas* dan *faham*. Ibtisam et al. (2012), menjelaskan bahawa kata pinjaman Arab yang terserap ke dalam bahasa Melayu menyebabkan berlakunya perubahan bentuk dan perubahan makna leksikal dari makna asal kepada makna baru sama ada perluasan makna dan penyempitan makna. Sebagai contoh, kata *keparat* yang berupa bentuk makian dalam bahasa Melayu berasal daripada perkataan *kafarat* dalam bahasa Arab yang bererti tebusan atau denda (Munif, 2015).

Kajian yang dijalankan Norhaini (2014) pula, menemukan dapatan bahawa istilah pinjaman Arab *ijab* mempunyai tafsiran yang berbeza dalam kalangan informannya. Beliau mengambil maksud *ijab* berdasarkan tafsiran yang diberikan Wahbah al-Zuhaili (1995), iaitu perbuatan yang menunjukkan terdapat tawaran oleh pihak pertama untuk berkontrak. Namun, segelintir informannya menyatakan bahawa istilah *ijab* tidak merujuk kepada tawaran berkontrak tetapi kepada rukun nikah yang wajib ada dalam pernikahan. Norhaini (2014) turut menyimpulkan kebanyakan istilah agama Islam hanya berdasarkan kitab-kitab yang berasal daripada bahasa Arab, maka istilah diterjemahkan berpandukan kitab-kitab tersebut yang memberi penerangan berdasarkan kehidupan masyarakat Arab yang

berbeza daripada budaya dan kehidupan masyarakat Melayu. Situasi tersebut sekaligus menyebabkan amalan dan pemahaman masyarakat terhadap istilah Arab berlainan sama sekali perujukannya sehingga sesetengahnya jauh berbeza daripada apa yang dituntut dalam ajaran agama Islam (Norhaini, 2014).

Ibtisam et al., (2012), memberikan tafsiran penyempitan makna sebagai makna yang pada mulanya umum atau luas berubah menjadi makna yang khusus atau sempit. Contohnya, perkataan *alim* dalam bahasa Arab yang membawa makna yang luas, iaitu pakar atau mempunyai pengetahuan yang mendalam dalam pelbagai bidang. Apabila perkataan *alim* digunakan dalam bahasa Melayu, maknanya menjadi sempit atau khusus, iaitu seseorang yang mempunyai pengetahuan mendalam tentang agama Islam.

Dari segi perubahan makna pula, Ibtisam et al. (2012), menjelaskan bahawa makna yang diberikan pada kata pinjaman berubah dari makna asal sebelum proses peminjaman berlaku. Contohnya, perkataan *daftar* yang makna asalnya dalam bahasa Arab adalah *buku tulis*. Apabila perkataan ini diguna dalam bahasa Melayu maknanya terus berubah kepada makna *susunan, rekod, senarai*. Justeru, kajian ini bertujuan untuk untuk melihat perubahan kata pinjaman bahasa Arab yang terdapat dalam *Enakmen Undang-Undang Keluarga Islam (Kedah Darul Aman) 2008* dalam aspek linguistik. Kajian ini diharapkan dapat memberikan suatu dapatan yang boleh membantu dalam aspek perkamusan kata pinjaman Arab, pembentukan kata pinjaman dan peristilahan selain membantu dalam aspek etimologi kata.

METODOLOGI

Pemilihan *Enakmen Undang-Undang Keluarga Islam (Kedah Darul Aman) 2008* sebagai data disebabkan beberapa pewajaran, iaitu disebabkan oleh penggunaan kata pinjaman bahasa Arab yang terdapat di dalamnya yang merangkumi kata umum dan istilah. Selain itu, penggunaan data dalam enakmen ini memberikan kepelbagaian kata yang boleh dilihat aspek perubahannya selepas peminjaman dibuat. Pemilihan enakmen ini juga dapat memberikan dapatan dalam memperlihatkan tentang kata dan istilah yang melibatkan konsep yang digunakan dalam agama Islam selain dalam bidang syariah atau perundangan Islam.

Dalam *Enakmen Undang-undang Keluarga Islam (Kedah Darul Aman) 2008* yang mempunyai 87 muka surat, terdapat sebanyak 1,482 perkataan telah disenaraikan oleh perisian *AntConc 3.4.4* yang merangkumi semua kata akar dan kata terbitan, kata hubung, kata ganda dan kata nama iaitu nama individu dan nama tempat. Daripada 1,482 jumlah perkataan yang terdapat dalam enakmen, hanya 148 sahaja perkataan yang dipinjam daripada perkataan bahasa Arab dengan semakan dibuat secara manual iaitu dengan merujuk kamus. Namun begitu, hanya 119 perkataan sahaja yang dilihat aspek perubahannya kerana terdapat perkataan yang tidak melibatkan perubahan makna seperti nama orang, nama tempat, agama, kaum dan sebagainya seperti disenaraikan yang berikut:

1. Nama-nama orang, sultan dan yang berkaitan dengannya.
2. Nama-nama tempat dan yang berkaitan dengannya.
3. Nama-nama mazhab.
4. Nama agama.
5. Nama kaum/bangsa.
6. Nama bulan-bulan dalam tahun Hijrah (bulan Islam).
7. Perkataan-perkataan yang tidak disenaraikan dalam *Kamus Dewan Edisi Keempat* (2015).

Proses penyisihan data adalah seperti Jadual 1 berikut.

Jadual 1

Penyisihan Data

Bil	Tapisan Kata	Perkataan	Sebab
1.	Nama-nama orang, sultan dan yang berkaitan dengannya	Abdul Othman Al-haj Bin Sultan	Tiada perubahan makna
2.	Nama-nama tempat dan yang berkaitan dengannya.	Darul Aman	Tiada perubahan makna
3.	Nama-nama mazhab.	Maliki Hambali Hanafi Syafie	Tiada perubahan makna

(sambungan)

Bil	Tapisan Kata	Perkataan	Sebab
4.	Nama Agama	Islam	Tiada perubahan makna
5.	Nama kaum/bangsa	Arab	Tiada perubahan makna
6.	Nama bulan-bulan dalam tahun Hijrah (bulan Islam)	Safar Zulkaedah	Tiada perubahan makna
7.	Perkataan-perkataan yang tidak disenaraikan dalam Kamus Dewan Edisi Keempat (2015).	ab'ad asobah ba'in darar fahishah hadinah khul kubra li'an muktiq sighah sughra tazwij thayyib shiqaq	Kemungkinan belum diserap sebagai kata pinjaman dalam bahasa Melayu

Analisis yang dijalankan dibahagikan kepada dua bahagian berdasarkan tujuh (7) ciri kata pinjaman tulen menurut Heah (1989), iaitu kata pinjaman tulen asimilasi (selanjutnya KPTA), kata pinjaman tulen separa asimilasi (selanjutnya KPSA), kata pinjaman tulen asimilasi lengkap (selanjutnya KPAL), kata pinjaman tulen asimilasi ortografi (selanjutnya KPAO), kata pinjaman tulen majmuk cantum (selanjutnya KPMC), kata pinjaman tulen majmuk analisis (selanjutnya KPMA) dan kata pinjaman campuran (selanjutnya KPC). Analisis kedua dibuat dengan melihat kata pinjaman intergrasi yang melibatkan penyesuaian bahasa sumber, iaitu bahasa Arab dengan bahasa Melayu melalui peminjaman kata. Penyesuaian ini termasuk penyesuaian ejaan, bunyi, perubahan morfem dan perubahan makna berdasarkan bahasa Melayu. Dalam perbincangan ini, aspek ejaan dan bunyi dilakukan serentak kerana kedua-duanya mempunyai perkaitan antara satu sama lain dengan membentuk suku kata dan sebutan mengikut bahasa Melayu.

Penelitian dibuat berdasarkan panduan dua buah buku pedoman utama yang digunakan, iaitu Pedoman Umum Pembentukan Istilah Edisi Baharu seterusnya akan disebut sebagai PUIBM (2004) dan

Pedoman Transliterasi Huruf Arab Ke Huruf Rumi seterusnya akan disebut sebagai PTHAKHR (1988). Penggunaan dua buku pedoman tersebut adalah penting dalam menunjukkan kaedah yang digunakan dalam peminjaman kata asing ke dalam bahasa Melayu berdasarkan garis panduan yang dinyatakan dalam buku-buku tersebut. Seterusnya, kata pinjaman yang disenaraikan perlu diteliti perubahan makna secara semantik. Perubahan makna dapat dibuktikan dengan merujuk makna asal kata dan membandingkan dengan makna kata yang dipinjam ke dalam bahasa Melayu bagi melihat proses perluasan, penyempitan atau pengkhususan makna yang berlaku kepada kata pinjaman tersebut. Penggunaan kamus, iaitu Kamus Dewan Edisi Keempat (2015) digunakan sebagai sumber rujukan utama untuk mendapatkan makna perkataan pinjaman bahasa Arab selepas peminjamannya dalam bahasa Melayu selain merujuk daftar istilah undang-undang Islam dan takrifan yang dijelaskan dalam Enakmen Undang-Undang Keluarga Islam (Kedah Darul Aman) 2008. Bagi melihat makna asal dalam bahasa Arab, perkataan-perkataan tersebut dirujuk dalam Kamus Bahasa Melayu-Bahasa Arab Bahasa Arab-Bahasa Melayu Oxford Fajar Edisi Ketiga (2015) selain Kamus Istilah Fiqh dan Kamus Ringkas Al-Quran (2015). Penggunaan kamus yang pelbagai penting agar makna yang lebih tepat dapat dikenal pasti bagi tujuan perbandingan makna selepas peminjaman.

Kata pinjaman tulen yang terpilih turut dilihat strukturnya berdasarkan bahasa sumber bagi melihat perubahan struktur kata selepas peminjaman. Perkataan asal yang merupakan bahasa Arab diambil daripada Kamus Bahasa Melayu-Bahasa Arab, Bahasa Arab-Bahasa Melayu Oxford Fajar Edisi Ketiga (2015). Perbandingan tersebut menghurai perubahan dan pembentukan kata pinjaman selepas pemindahan ke dalam bahasa Melayu dengan perbandingan kepada struktur asal perkataan tersebut dalam bahasa Arab.

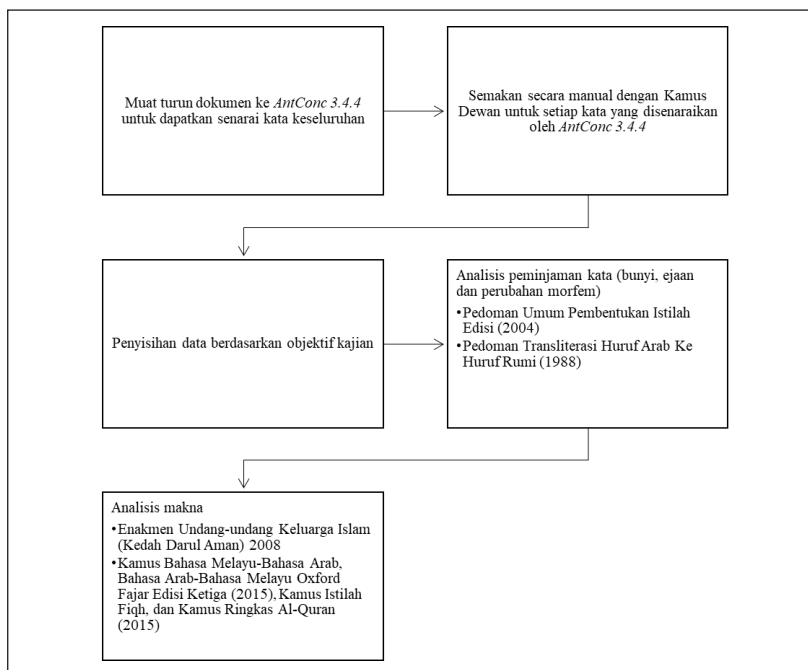
Bagi pinjaman intergrasi, dua buku pedoman, iaitu PUIBM (2004) dan PTHAKHR (1988) digunakan untuk melihat proses penyesuaian ortografi, bunyi dan perubahan morfem yang terjadi kepada bahasa sumber dalam proses peminjaman kata. Dua buah buku pedoman tersebut menjadi asas kepada huraian perubahan ejaan dan seterusnya membentuk bunyi yang sesuai dengan bahasa Melayu. Selain itu, perbincangan tentang imbuhan bahasa Arab dibuat dengan merujuk huraian Nik Safiah et al. (2013). Huraian tertumpu kepada perbincangan mengenai imbuhan bahasa Arab dan golongan kata selepas peminjaman.

Bagi membincangkan mengenai makna, sumber utama yang digunakan ialah Kamus Dewan Edisi Keempat (2015) dan Kamus Bahasa Melayu-Bahasa Arab, Bahasa Arab-Bahasa Melayu Oxford Fajar Edisi Ketiga (2015). Rujukan tambahan juga digunakan untuk membincangkan tentang perubahan makna, seperti takrifan yang terdapat dalam bahagian kedua Enakmen Undang-undang Keluarga Islam (Kedah Darul Aman) 2008, Kamus Istilah Fiqh (2015) dan Kamus Ringkas Al-Quran (2015).

Proses pengumpulan data dan proses analisis data ditunjukkan secara aliran dalam Rajah 1.

Rajah 1

Kerangka Representasi Kajian

DAPATAN DAN PERBINCANGAN

Hasil daripada penelitian yang dibuat ke atas data terpilih, terdapat perubahan yang berlaku kepada kata yang diambil dari bahasa sumber yang meliputi tiga kategori linguistik, iaitu fonologi, morfologi dan

semantik dalam memperlihatkan perubahan bentuk yang melibatkan ejaan, bunyi, golongan kata dan makna selepas peminjamannya dibuat ke dalam bahasa Melayu. Berdasarkan Heah (1989), pinjaman tulen dibahagikan kepada tujuh (7) kategori, namun hanya enam (6) aspek sahaja yang menepati ciri-ciri dalam kata pinjaman Arab yang terdapat dalam enakmen ini. Kategori-kategori tersebut iaitu KPTA, KPSA, KPAL, KPAO, KPMC dan KPC dan KPMA. Daripada enam (6) kategori, hanya empat (4) sahaja perubahan yang berlaku berdasarkan data yang terpilih iaitu KPTA, KPSA, KPAL dan KPC.

Perubahan Kata Pinjaman Tulen Asimilasi (KPTA)

Kata pinjaman kategori ini amat mudah untuk dikenal pasti. Hal ini kerana, tiada sebarang bentuk perubahan yang berlaku kepada kata pinjaman dan diambil dari bahasa sumbernya secara langsung. Dalam enakmen ini, terdapat hanya tiga perkataan yang dipinjam secara langsung tanpa sebarang penyesuaian kata berdasarkan ciri-ciri bahasa Melayu. Perkataan-perkataan tersebut masih kekal morfemnya dan dipindahkan bersama dengan makna tanpa berlaku sebarang perubahan makna. Perkataan-perkataan tersebut dapat dilihat dalam jadual yang berikut:

Jadual 2

Kata Pinjaman Tulen Asimilasi

Bil.	Arab	Ejaan Arab	Ejaan Bahasa Melayu	Makna Bahasa Arab	Makna Bahasa Melayu
1.	fasakh	فَسَخ	fasakh	membatalkan, menarik kembali pembubaran nikah disebabkan oleh sesuatu hal yang diharuskan oleh hukum syarak, memansuhkan	Pembatalan nikah.
2.	nusyuz	نُشُوزٌ	nusyuz	kederhakaan seorang isteri.	Keingkaran isteri mentaati perintah (yang diharuskan Allah) suami.
3.	walau	وَلَوْ	walau	jika, sekiranya	dan sekiranya, dan jika.

Berdasarkan Jadual 2, dapat dilihat bahawa ejaan dan bunyi kata bagi bahasa sumber dan bahasa sasaran adalah sama. Persamaannya juga dapat dilihat dalam aspek makna iaitu masih kekal tanpa sebarang perubahan.

Perubahan Kata Pinjaman Tulen Separa Asimilasi (KPSA)

Dalam enakmen, terdapat hanya dua perkataan yang termasuk di bawah kategori KPSA, iaitu yang dipinjam dengan mempunyai bentuk morfemik model dan mengalami perubahan yang sedikit untuk penyesuaian ortografi. Namun, ciri-ciri bahasa asalnya masih tebal. Perkataan-perkataan tersebut hanya mengalami sedikit sahaja penggantian fonem untuk kesesuaian ejaan mengikut bahasa Melayu. Perkataan-perkataan tersebut dapat dilihat dalam Jadual yang berikut.

Jadual 3

Kata Pinjaman Tulen Separa Asimilasi

Bil.	Ejaan Arab	Transliterasi Arab	Ejaan Bahasa Melayu	Makna Bahasa Arab	Makna Bahasa Melayu
1.	أَقْرَبْ	aqrab	akrab	Paling dekat	Lebih dekat, karib.
2.	وَاصِي	wasi	wasi	Pelaksana wasiat, orang yang diwasiatkan kepadanya.	Orang yang dilantik untuk menunaikan wasiat.

Daripada Jadual 3, dapat dilihat hanya sedikit perubahan yang berlaku, iaitu penggantian fonem. Penggantian fonem ق kepada k dalam *aqrab* adalah bertepatan seperti yang digariskan oleh PTHAKHR (1988) dan begitu juga ص kepada s. Namun, struktur asal kata masih lagi kekal dan menyerupai bahasa sumber.

Perubahan Kata Pinjaman Tulen Asimilasi Lengkap (KPAL)

KPAL pula merupakan kata pinjaman yang dibentuk melalui proses penyesuaian ortografi sepenuhnya dalam bahasa Melayu. Walaupun perkataan ini berasal daripada perkataan Arab, namun peminjamannya telah menyebabkan penambahan kosa kata yang baharu dalam bahasa Melayu. Perkataan-perkataan ini sering digunakan oleh penutur natif bahasa Melayu sehingga telah sebatikan tanpa disedari bahawa ia

merupakan kata asing yang dipinjam. Peminjamannya juga dilakukan telah lama sehingga perkataan ini menjadi sebahagian daripada perkataan biasa yang digunakan sama ada dalam situasi rasmi atau tidak rasmi.

Perubahan yang ketara selepas peminjaman ialah morfem yang berlainan dengan ejaan asal tetapi masih mempunyai unsur-unsur bahasa asal dalam aspek sebutan sama ada di awal atau akhir kata. Walaupun perkataan-perkataan ini berubah sepenuhnya, namun strukturnya masih boleh dikenal pasti asal perkataan tersebut. Terdapat 30 perkataan pinjaman bahasa Arab yang dikenal pasti mengalami perubahan ini. Contoh kata dalam kategori ini ialah *ahlun* yang bermaksud ahli, anggota, kaum atau orang dalam bahasa Arab menjadi ahli dalam bahasa Melayu yang bermaksud anggota, orang yang mahir atau mempunyai pengetahuan yang mendalam dalam sesuatu bidang, pakar, kaum dan orangnya.

Perkataan ahli sering kali digunakan oleh masyarakat Melayu dan telah menjadi perkataan yang biasa digunakan baik secara lisan atau secara bertulis sehingga tidak lagi nampak asing dalam pertuturan penutur natif Melayu. Pada awal perkataan, bunyi dikekalkan dan ejaan juga masih menepati bahasa asal. Namun, perubahan yang ketara pada bahagian tengah dan hujung kata yang diubah mengikut penyesuaian ejaan dan sebutan bahasa Melayu.

Perubahan Kata Pinjaman Tulen Campuran (KPC)

Kata pinjaman ini yang merupakan paling banyak terdapat dalam enakmen. Unsur utama yang dapat dilihat ialah kependekkan kata dengan membuang bunyi akhir perkataan atau dipendekkan sukukata perkataan dengan membuang fonem tertentu. Daripada senarai kata, terdapat 87 perkataan pinjaman bahasa Arab yang dikenal pasti dipinjam dengan membuang fonem tertentu dan menggantikannya dengan fonem yang lain bagi membentuk sebutan yang sesuai dengan sebutan bahasa Melayu dan mempunyai sukukata yang pendek. Contohnya '*adilun* yang menjadi adil, akhirun yang menjadi akhir dan akhlakhun menjadi akhlak. KPC merupakan jenis pinjaman yang banyak berlaku pada kata Arab berbanding kata pinjaman jenis yang lain. Perubahan tersebut disebabkan oleh struktur ejaan kata bahasa Melayu yang bersifat fonemik dengan keharmonian vokal atau keselarasan vokal yang menjadi prinsip penting dalam pembentukan

sistem ejaan bahasa Melayu (Yunus, 1980). Contohnya, تَوْبَةٌ (taubatun) yang dipendekkan sukukatnya menjadi taubat dan وِلَايَةٌ (wilayatun) yang ditukarkan fonem akhirnya kepada /h/ menjadi wilayah.

Perubahan Pinjaman Intergrasi

Bagi pinjaman intergrasi, aspek utama yang dilihat ialah penyesuaian bahasa sumber iaitu bahasa Arab dengan bahasa Melayu melalui peminjaman kata. Penyesuaian ini termasuk penyesuaian ejaan, bunyi, perubahan morfem dan perubahan makna berdasarkan bahasa Melayu.

Perubahan Bentuk Ejaan dan Bunyi

Kata pinjaman bahasa Arab yang diperolehi daripada *Enakmen Undang-undang Keluarga Islam (Kedah Darul Aman) 2008* hanya mempunyai empat perkataan yang masih kekal bentuk bunyi dan ejaannya yang menepati bahasa sumber. Daripada senarai kata pinjaman, kebanyakan perkataan bahasa Arab dibuang morfem *-un* dibelakang kata dengan mengekalkan awalan kata berdasarkan model. Perkataan-perkataan tersebut diganti dengan ejaan dan bunyi yang menepati sebutan bahasa Melayu seperti adil, ahli dan akibat. Selain perubahan di akhir kata, terdapat juga perkataan yang diubah bentuk kata di tengah-tengah kata atau kedua-duanya iaitu di tengah-tengah dan akhir kata dengan mengubah ejaan dan bunyinya agar menepati suku kata bahasa Melayu. Hal ini berbeza pula dengan struktur awalan kata. Berdasarkan penelitian yang dibuat, agak sukar untuk menemui perkataan yang diubah awalannya melainkan berlaku penyesuaian fonem iaitu yang diganti dengan fonem mengikut sebutan bahasa Melayu. Contoh yang dapat dilihat ialah perkataan *aqrab*. Perkataan ini masih kekal bunyi pada awalan dan akhiran kata walaupun selepas dipinjam ke dalam bahasa Melayu, namun berlaku sedikit pertukaran fonem dengan menukar padanan ق yang sepatutnya diganti dengan q kepada k dan menjadi *akrab*. Hal ini sekaligus telah menyebabkan berlaku perubahan bunyi pada struktur kata tersebut. Selain itu, pengguguran akhiran kata seperti *-un* dan perubahan ejaan kata juga menunjukkan proses peminjaman ke dalam bahasa Melayu membentuk bunyi natif bahasa Melayu seperti contoh 'adilun menjadi adil, 'aqdun yang menjadi akad, ahlun menjadi ahli, 'am menjadi am. Perkataan akrab mengalami perubahan ejaan di awal kata dengan penyesuaian konsonan bahasa Melayu, perubahan yang

sama turut berlaku dalam beberapa kata lain tetapi dengan konsonan yang berbeza. Contohnya, bunyi ع pada pangkal kata yang ditandai dengan (‘) ditukar kepada vokal a dalam bahasa Melayu menjadikan sebutannya ialah [a] dan bukan [ã].

Penyesuaian dan penggantian konsonan tertentu juga dibuat untuk disesuaikan dengan bunyi sebutan bahasa Melayu. Terdapat beberapa huruf Arab yang digantikan dengan konsonan yang sama dalam bahasa Melayu seperti huruf h dan s yang digunakan untuk menggantikan beberapa konsonan bahasa Arab. Selain penyesuaian ejaan, Indirawati dan Mardian (2006, hlm. 152) menyatakan bahawa, “dalam serapan kata Arab, huruf (‘) digugurkan dan menjadikan sebutan juga berubah”. PTHAKHR (1988) menggariskan bahawa tanda koma terbalik (◌◌) diterima sebagai salah satu huruf Rumi bagi padanan huruf Arab ع (‘ain) untuk membezakan dengan huruf Rumi k bagi padanan huruf Arab Kaf (ك). Penggunaan huruf ini dipangkal kata ditukar menjadi huruf vokal dalam bahasa Melayu sama ada a, i atau u. Perubahan ini dapat dilihat pada perkataan-perkataan dalam Jadual yang berikut.

Jadual 4

Penggantian huruf (‘) Bahasa Arab Kepada Huruf Vokal Bahasa Melayu

Arab	Ejaan Arab	Melayu
‘adilun	عَادِلُون	adil
a’qibatun	عَاقِبَاتُ	akibat
’am	الْعَام	am

Berdasarkan jadual ini, dapat dilihat perbezaan huruf (‘), iaitu ain yang berada di pangkal kata berbanding kedudukannya di tengah kata. Apabila kedudukannya berada ditengah-tengah kata, huruf (‘) digantikan dengan huruf konsonan bahasa Melayu k, tetapi jika huruf (‘) berada di awal kata pula, huruf ini digantikan dengan huruf vokal bahasa Melayu, iaitu sama ada a, i atau u. Dalam enakmen ini juga terdapat beberapa perkataan yang dieja berdasarkan bahasa Arab walaupun perkataan-perkataan tersebut telah dipindahkan dan mengalami ejaan baharu berdasarkan kesesuaian dalam bahasa Melayu. Perkataan-perkataan tersebut disenaraikan dalam Jadual yang berikut.

Jadual 5

Ejaan yang Digunakan dalam Enakmen yang Mengekalkan Ejaan Asal Bahasa Arab

Ejaan dalam <i>Kamus Dewan</i>	Ejaan dalam Enakmen
faraq	Farak
fasakh	Fasaq
fasiq	Fasik
idah	iddah
ikrar	Iqrar
mutaah	mut'ah
syarii	Syarie
taklik	Takliq
rujuk	ruju'
kamariah	Qamariah

Ejaan-ejaan yang terdapat dalam jadual ini masih dikekalkan sebutan berdasarkan Bahasa Arab dan tidak diubah mengikut ejaan Bahasa Melayu.

Selain konsonan, vokal juga turut mengalami perubahan setelah peminjaman. Dalam sistem Bahasa Arab, terdapat vokal pendek, vokal panjang dan diftong. Namun, setelah peminjaman dibuat, sebahagian vokal-vokal dimansuhkan dan diseragamkan mengikut vokal Bahasa Melayu. Contohnya kata 'adilun (عَدِلْنَ) dengan alif (أ) jika digunakan sebagai vokal panjang ditransliterasikan sebagai a dan menjadi adil, a'qibatun (عَاقِبَةُ) iaitu tanda (-) mewakili vokal a panjang yang dimansuhkan.

Peminjaman kata ini turut memberikan perubahan terhadap sebutan dan bunyi kata melalui ejaan yang disesuaikan berdasarkan Bahasa Melayu. Selain padanan yang mengikut transliterasi Bahasa Melayu, terdapat juga beberapa masalah apabila istilah yang lazimnya tidak mengalami apa-apa perubahan turut berubah. Contohnya, huruf gabung /sh/ yang digantikan dengan /sy/ manakala tiga huruf gabung yang lain iaitu /dz/ bertukar menjadi /z/, /dh/ menjadi /d/ dan /th/ menjadi /s/ (Indirawati dan Mardian, 2006).

Nik Safiah et al. (2013) menyatakan bahawa, sistem ejaan Bahasa Melayu pada umumnya adalah mengikut fonemik, iaitu unit-

unit yang berfungsi sahaja dilambangkan dengan huruf dan pada umumnya tidak ada huruf-huruf yang senyap. Walau bagaimanapun, satu prinsip yang digunakan dalam pengejaan istilah pinjaman ialah pengekalan bentuk ejaan kata asing seboleh yang mungkin, terutama sekali perkataan yang baru sahaja diserapkan. Manakala, perkataan yang sudah lama diserap ke dalam Bahasa Melayu dikekalkan ejaan mengikut kelazimannya.

Dalam enakmen ini, terdapat hanya enam perkataan yang masih kekal bentuknya selepas dipinjam ke dalam Bahasa Melayu. Perkataan-perkataan tersebut disenaraikan seperti yang berikut:

Jadual 6

Perkataan yang Kekal Bentuk Morfemik

Bil.	Arab	Ejaan Arab	Ejaan Bahasa Melayu
1.	aqrab	(أَقْرَبُ)	akrab
2.	‘asabat	(عَصَبَة)	asabah
3.	fasakh	(فَسَخ)	fasakh
4.	hakam	(حَكَم)	hakam
5.	nusyuz	(نُسُوز)	nusyuz
6.	walau	(وَلَوْ)	walau

Berdasarkan penyenaian kata dalam jadual, penyerapan kata Arab ke dalam Bahasa Melayu boleh diserap dengan mengambil ejaan asal atau sebutan asalnya atau tanpa penyesuaian ejaan dan bunyi atau sebutan Bahasa Melayu (PUPIBM, 2004). Lazimnya, kata yang terserap sepenuhnya dari segi ejaan dan bunyi, adalah melalui penciptaan istilah (Nik Safiah et al., 2013). Kaedah ini digunakan apabila istilah asing ini memperlihatkan mudahnya pemindahan timbal balik antara istilah asing itu dengan istilah Melayu sesuai dengan keperluan pemindahan ilmu pengetahuan (PUPIBM, 2004).

Kaedah ini amat tepat dalam memperlihatkan konsep seperti yang dimaksudkan dengan istilah. Bagi mengekalkan ciri semantik tertentu dalam istilah asal serta penterjemahannya maka, pengekalannya adalah relevan kerana istilah ini telah diterima secara umum atau antarabangsa (PUPIBM, 2004 dan Nik Safiah et al., 2013).

Perubahan lain yang dapat dikenal pasti dalam ejaan kata selepas peminjaman ialah gugusan rangkap konsonan. Pada kata asalnya

dalam Bahasa Arab, gugusan konsonan terdapat sama ada di tengah atau akhir kata. Namun, salah satu daripada konsonan digugurkan selepas penyerapannya ke dalam Bahasa Melayu.

Jadual 7

Pengguguran Gugusan Konsonan

Bil.	Transliterasi Arab	Ejaan Arab	Ejaan Bahasa Melayu
1.	hajjun	حَجُّ	haji
2.	'iddatun	عِدَّة	idah

Kedua-dua perkataan tersebut merupakan kata yang mempunyai gugusan konsonan dalam bahasa sumbernya iaitu Bahasa Arab, namun perkataan tersebut digugurkan salah satu konsonan yang bergugus menjadi tunggal dengan penyesuaian ejaan Bahasa Melayu. Kata *'iddah* pada asalnya dieja mengikut bahasa sumber dengan fonem /d/ bergugus. Namun, dalam Bahasa Melayu ejaan bagi *'iddah* berdasarkan *Kamus Dewan Edisi Keempat* (2015) ialah *idah* dengan fonem /d/ adalah tunggal.

Selain gugusan konsonan, penyerapan kata Arab juga memberikan kesan perubahan kepada huruf qaf (ق) yang ditukar kepada fonem /k/ dalam Bahasa Melayu. Dalam enakmen ini, terdapat beberapa kata yang turut mengalami perubahan tersebut.

Jadual 8

Penggantian Konsonan q Kepada k

Bil.	Kata Asal (Arab)	Perubahan
1.	aqdun	akad
2.	aqlun	akal
3.	a'qibatun	akibat
4.	faraqa	farak
5.	fasiqun	fasik
6.	haqqun	hak
7.	haqiqatun	hakikat
8.	iqrarun	ikrar
9.	qobulun	kabul
10.	qodrun/akhdarun	kadar

(sambungan)

Bil.	Kata Asal (Arab)	Perubahan
11.	qoribun	karib
12.	maqsudun	maksud
13.	muqimun/muqimatun	mukim
14.	nafaqatun	nafkah
15.	qamariyyun	kamariah
16.	taqlidun	taklik
17.	talaqun	talak

Nik Safiah et al. (2013) turut meletakkan kata asing tertentu yang disifatkan belum terserap sepenuhnya ke dalam Bahasa Melayu. Hal ini kerana, ketiadaan padanan yang sesuai ataupun kerana keinginan mengekalkan bentuk asal atas dasar sifat keantarabangsaan penggunaannya. Perkataan-perkataan ini dieja dan disebut seperti kata asalnya. Nik Safiah et al. (2013) memberikan contoh kata '*fasakh*' sebagai kata yang belum terserap sepenuhnya dalam Bahasa Melayu dan kata '*fasakh*' turut terdapat dalam enakmen ini.

Berdasarkan perubahan yang dapat dilihat dalam perbincangan mengenai ejaan dan bunyi, kedua-dua unsur merupakan aspek perubahan yang ketara selepas peminjaman kata berlaku. Hal ini kerana, Bahasa Arab mempunyai ciri-ciri tertentu seperti akhiran kata yang memberi maksud bagi penentuan sesuatu perkara.

Perubahan Morfologi

Dalam Bahasa Arab, akhiran kata yang ditanda dengan tanda tertentu seperti tanwin mempunyai rujukan golongan kata perkataan tersebut selain menunjukkan ciri-ciri lain seperti jamak dan genus. Tanwin ini ditandai dengan tiga tanda iaitu fathah (^ˆ), dhammah (^ˆ) dan kasrah (_ˆ) (Bahmani, 2009). Berdasarkan kata pinjaman yang disenaraikan, kebanyakan huruf akhir dalam perkataan Arab ini ditandai dengan tanwin (baris depan) dan tanda ini menunjukkan bahawa perkataan tersebut tergolong dalam golongan kata nama atau kata kerja Wan Moharani dan Marwan (2008).

Berdasarkan senarai kata pinjaman tersebut, contoh yang dapat dilihat ialah kata (^ˆ *adilun*) عَادِلٌ yang berubah menjadi kata *adil* selepas dipinjam ke dalam Bahasa Melayu. Dalam kata *adil*, tanda baris

hadapan dihujung perkataan tidak diserap, tetapi sebaliknya pinjaman hanya dibuat ke atas kata '*adil* sahaja. Baris hadapan di akhir kata ini menunjukkan kata ('*adilun*) عَادِلٌ berbentuk nominatif iaitu pelaku (Ramadan, dalam Wan Moharani dan Marwan, 2008). Selepas peminjaman kata, baris hadapan tidak dibawa bersama dan digantikan dengan fonem tertentu yang diambil bagi kesesuaian dengan Bahasa Melayu. Bukan sahaja ejaan dan bunyi yang turut berubah, malah kata tersebut yang asalnya tergolong dalam kata nama berubah menjadi kata sifat.

Hal ini dapat dilihat dengan meneliti makna bagi kata '*adilun* iaitu orang yang adil, dan *adil* dalam Bahasa Melayu iaitu menyebelahi pihak yang benar (*Kamus Dewan*, 2015). Nik Safiah et al. (2013) membincangkan mengenai kata adjektif sifat atau keadaan dengan menyatakan bahawa perkataan tersebut memberi pengertian sifat atau keadaan sebagai unsur keterangan nama. Kata *adil* tersebut menepati apa yang ditakrifkan Nik Safiah et al. (2013) sebagai kata adjektif sifat dengan melihat penggunaannya dalam enakmen. Berdasarkan konteks penggunaan dalam enakmen ini, kata *adil* digunakan dalam ayat berikut:

1. ...memberi layanan yang *adil* kepada semua isterinya.
2. ...isteri berkenaan secara *adil* menurut kehendak Hukum Syarak.
3. ...menjadi isteri, wali yang *adil*...
4. ...dua orang saksi yang *adil*, dan ijab ...
5. ...hendaklah orang yang *adil*.

Daripada contoh ayat ini, dapat dilihat bahawa kata *adil* bukan lagi kata nama berdasarkan definisi asal kata tersebut dalam bahasa sumber sebaliknya bertukar menjadi kata adjektif selepas peminjaman dalam Bahasa Melayu. Selain perkataan *adil*, kebanyakan perkataan pinjaman yang disenaraikan dalam enakmen juga mempunyai akhiran baris hadapan iaitu sebanyak 101 perkataan.

Berdasarkan enakmen juga, dapat dilihat tiada lagi ciri-ciri Bahasa Arab yang terdapat dalam perkataan-perkataan yang tersenarai sebagai kata pinjaman. Sebagai contoh, perkataan-perkataan tersebut diambil hanya kata tunggalnya sahaja daripada Bahasa Arab tetapi kata jamaknya tidak diambil. Apabila dipinjam, perkataan ini telah berubah dengan perujukannya kepada bentuk umum sama ada tunggal

atau secara jamak. Sebagai contoh perkataan *mumaiyiz*. Dalam Bahasa Arab, perkataan ini berbentuk tunggal dan setelah dipinjam ke dalam Bahasa Melayu, perkataan tersebut berubah menjadi umum iaitu bentuk tunggal dan jamak.

Bagi ciri genus pula, tiada perkataan yang diambil mengikut genus maskulin atau feminin. Kesemua perkataan pinjaman dalam enakmen menunjukkan penggunaan umum tanpa ciri genusnya berdasarkan akhiran kata. Selain itu, hanya sedikit sahaja perkataan yang diambil dan diletakkan akhiran kata iaitu imbuhan pinjaman Bahasa Arab. Jadual berikut menunjukkan akhiran pinjaman Bahasa Arab yang digunakan dalam perkataan-perkataan berdasarkan senarai kata pinjaman Arab yang terdapat dalam enakmen.

Jadual 9

Imbuhan Pinjaman Bahasa Arab

Bil	Akhiran-wi	Akhiran-i	Akhiran-iah	Akhiran-in	Akhiran-at	Akhiran-ah
1.	-	haji	-	-	syarat	syariah
2.	-	-	-	-	maklumat	-

Berdasarkan kata pinjaman yang terdapat dalam enakmen, hanya empat sahaja perkataan yang mempunyai imbuhan akhiran pinjaman Bahasa Arab manakala perkataan lain pula hanya melibatkan transliterasi akhiran -at dan -ah.

Selain tanda fleksi, Al-Nasb (akusatif) juga boleh berlaku ke atas kata nama dan kata kerja kala kini iaitu kata nama tunggal dan kata kerja yang asalnya dibaca dengan baris atas pada huruf terakhir (Wan Moharani & Marwan, 2008). Antara perkataan pinjaman yang terdapat dalam senarai enakmen ialah mak'nan (مَعْنَى) iaitu *makna* dan Ridzan (رِضَا), iaitu *reda*. Hanya dua perkataan ini sahaja yang ditandai dengan baris atas sebagai akhiran kata. Apabila dipinjam ke dalam Bahasa Melayu, akhiran ini juga turut dibuang dengan mengekalkan struktur hadapan kata sahaja. Namun, kedua-dua contoh ini masih kekal golongan katanya walaupun dipindahkan ke dalam Bahasa Melayu. Begitu juga dengan makna perkataan yang tidak berubah dan masih kekal seperti makna asal dalam Bahasa Arab.

Perubahan Makna

Aspek penting dalam peminjaman kata adalah dengan mengambil maknanya agar proses penyebaran ilmu dapat dicapai. Namun begitu, dalam peminjaman kata terdapat perkataan yang mengalami perubahan makna khususnya melibatkan kata umum berbanding istilah. Perubahan yang paling banyak berlaku dalam kata pinjaman bahasa Arab yang terdapat dalam enakmen ini ialah perluasan makna. Daripada senarai kata pinjaman dalam enakmen, terdapat 34 perkataan yang mengalami perluasan makna, 28 perkataan mengalami pengkhususan makna dan 15 lagi mengalami penyempitan makna. Daripada jumlah tersebut, 42 perkataan lagi tidak mengalami sebarang perubahan makna dan kebanyakan kata yang masih kekal maknanya adalah terdiri daripada istilah. Daripada 62 perkataan yang disenaraikan sebagai istilah, sebanyak 26 perkataan tidak mengalami perubahan makna. Bagi kata umum, sebanyak 16 perkataan tidak mengalami perubahan makna manakala yang lain mengalami perubahan makna sama ada luas, sempit atau khusus. Contoh kata *ahli* yang bermaksud ahli, anggota, kaum atau orang dalam bahasa Arab diperluaskan maknanya menjadi anggota, orang yang mahir atau mempunyai pengetahuan yang mendalam dalam sesuatu bidang, pakar, kaum dan orangnya dalam bahasa Melayu. Kata *akibat* yang bermaksud kesan, natijah, keputusan dan kesudahan dalam bahasa Arab menjadi kesan buruk daripada sesuatu peristiwa. Definisi ini menunjukkan penyempitan makna yang berlaku selepas proses peminjaman kata. Manakala kata *asabah* pula yang bermaksud pertalian darah dalam bahasa Arab dikhususkan maknanya dalam bahasa Melayu menjadi waris yang berhak mendapat pusaka tanpa ditetapkan bahagiannya, tetapi berhak menerima semua harta atau baki yang ada setelah setiap waris menerima bahagian masing-masing, atau ia mungkin langsung tidak mendapat apa-apa sekiranya waris yang lain telah menghabiskan semua pusaka berkenaan. Berdasarkan contoh, perubahan makna berlaku dengan ketara dan tidak begitu ketara bagi sesetengah kata jika dibandingkan dengan makna asal berdasarkan bahasa Arab.

Selain itu, aspek pemaknaan oleh kamus yang dipilih bagi perujukan makna asal memberikan makna yang mengelirukan terutama bagi penutur natif bahasa Melayu. Makna perkataan Arab yang diberikan dalam bahasa Melayu menunjukkan makna yang sama dengan bahasa Melayu dan tidak menunjukkan penjelasan lanjut bagi melihat perubahan makna. Sebagai contoh, bagi perkataan *umur* dan *umrah*

yang makna asalnya masih *umur* dan *umrah* sebagai terjemahan dalam bahasa Melayu tanpa ada penjelasan lanjut tentang maksud umur dan umrah. Hal ini boleh menimbulkan kekeliruan bagi penutur natif bahasa Melayu jika pemahaman tentang makna yang diberikan adalah berdasarkan tafsiran umum mereka sahaja atau berdasarkan perujukan kepada kamus bahasa Melayu yang hanya akan memberikan makna selepas perkataan tersebut dipinjam dalam bahasa Melayu.

KESIMPULAN

Berdasarkan rumusan ini, secara keseluruhannya dapat dilihat bahawa, perubahan ortografi adalah aspek utama yang menunjukkan perubahan ketara dalam penyerapan kata asing khususnya bahasa Arab. Penyesuaian dan penggantian fonem-fonem tertentu dalam pembentukan morfem yang bertepatan dengan struktur bahasa Melayu serta perubahan makna yang berlaku ke atas kata pinjaman bahasa Arab turut memberikan nilai tambah dalam memperkayakan lagi kosa kata bahasa Melayu sekali gus mengembangkan lagi konsep ilmu yang dibawa oleh masyarakat asing. Walaupun pada hakikatnya, peminjaman hanya melibatkan perkataan yang benar-benar dapat mentafsir makna yang tepat dan dikehendaki sebaik-baiknya, namun tidak dapat dinafikan terdapat juga perkataan yang merupakan kata umum turut dipinjam dan digunakan dalam pertuturan harian masyarakat Melayu. Di dalam enakmen ini, kebanyakan kata pinjaman bahasa Arab adalah merujuk kepada hukum serta istilah agama selain peminjaman kata umum yang digunakan dalam pertuturan harian masyarakat Melayu sehingga tidak lagi disedari bahawa perkataan tersebut ialah kata pinjaman yang berasal daripada perkataan bahasa Arab. Antara perkataan yang sudah diterima pakai dalam masyarakat Melayu ialah perkataan *am*, *jadual*, *mungkin* dan *walau*. Perkataan-perkataan ini kerap digunakan dan turut terdapat dalam enakmen ini.

Penelitian terhadap kata pinjaman yang terdapat dalam enakmen ini menumpukan kepada aspek perubahan kata yang dilihat berlaku ke atas kata pinjaman bahasa Arab. Namun, dalam penghuraian tentang kata pinjaman bahasa Arab, pelbagai aspek lain yang menjadi permasalahan dapat membuka ruang yang luas untuk perbincangan. Antara aspek yang dapat dilihat ialah salah faham maksud perkataan bahasa Arab selepas peminjamannya ke dalam bahasa Melayu. Salah faham maksud ini turut melibatkan istilah agama dan undang-

undang Islam selain kata umum. Penggunaan istilah yang dipinjam menimbulkan tafsiran yang berbeza dalam kalangan masyarakat sehingga berlaku perluasan makna dan seterusnya diterima umum. Hal ini turut membawa kepada penggunaannya secara meluas sehingga mempunyai pertambahan makna berbanding makna asal yang ingin dikembangkan dalam konteks ilmu.

Aspek lain yang dikembangkan ialah tentang asal usul atau etimologi perkataan pinjaman yang dibawa masuk ke bahasa Melayu. Pengembangan ilmu perundangan Islam turut mempunyai kaitan dengan peminjaman istilah. Hasil peneltian ke atas kata pinjaman yang terdapat dalam enakmen ini, ada dinyatakan bahawa istilah bahasa Arab juga perlu dilihat asal usul perkataannya sama ada perkataan itu benar-benar berasal daripada perkataan Arab atau dipinjam dari bahasa lain kemudian dipinjam pula ke dalam bahasa Melayu seperti yang dikatakan oleh Durkin (2009). Situasi yang berbeza apabila perkataan yang sebenarnya merupakan istilah bahasa Arab tetapi dipinjam oleh bahasa lain dan dibawa masuk ke dalam bahasa Melayu menerusi bahasa yang meminjam.

Aspek perkamusan juga dibincangkan dengan melihat kepada pelabelan terhadap kata pinjaman bahasa Arab yang tidak dilabel sebagai *Ar* dalam Kamus Dewan walaupun perkataan tersebut telah dilabel sebagai kata Arab dalam kamus selainnya. Justeru, kajian ini turut membantu bidang perkamusan dalam aspek pelabelan sebagai pelengkap dalam maklumat kata asal perkataan-perkataan yang tersenarai di dalam Kamus Dewan. Sebanyak 63 perkataan tidak dilabelkan dengan petunjuk *Ar*. Semakan dengan kamus kedua iaitu *Kamus Bahasa Melayu-Bahasa Arab, Bahasa Arab-Bahasa Melayu Oxford Fajar Edisi Ketiga* (2015) mendapati bahawa perkataan-perkataan ini dilabel sebagai *AR* yang menunjukkan perkataan-perkataan ini sememangnya berasal daripada bahasa Arab. Dalam aspek perkamusan juga, terdapat 10 perkataan yang memberikan makna yang sama dengan konsep bahasa Melayu. Hal ini menimbulkan kekeliruan jika pemahaman oleh penutur natif bahasa Melayu yang tidak mempunyai asas bahasa Arab yang kukuh untuk memahami makna asal perkataan terutama jika maknanya telah berubah setelah dipinjam ke dalam bahasa Melayu. Sudah pasti, pemahaman mereka adalah berdasarkan makna yang difahami dalam bahasa Melayu. Perkataan-perkataan tersebut ialah *iman*, *isyarat*, *umaiyiz*, *murtad*, *mustahil*, *nafkah*, *nasihat*, *sebab*, *umrah* dan *umur*.

PENGHARGAAN

Penulis ingin merakamkan penghargaan terima kasih kepada mereka yang terlibat secara langsung atau tidak langsung dalam penghasilan dan proses penerbitan makalah ini.

PENDANAAN

Penyelidikan ini tidak mendapat geran khusus daripada mana-mana agensi pembiayaan di sektor awam atau komersial.

SUMBANGAN PENGARANG

Penulis bertanggungjawab menyelaraskan keseluruhan makalah ini.

PERISYTIHARAN KONFLIK KEPENTINGAN

Penulis mengisytiharkan bahawa tiada konflik kepentingan bagi penyelidikan ini dan tiada potensi konflik kepentingan berkaitan dengan penyelidikan, penulisan, atau penerbitan artikel ini.

PERNYATAAN KETERSEDIAAN DATA

Data yang menyokong kajian tersedia dalam makalah ini.

RUJUKAN

- Abd Majid Abdul Latiff. (1982). Toward the creation of a united scientific terminology in Arabic dalam Snell, B.E. (Ed.). *Term Banks for Tomorrow's World*. Aslib.
- Abdullah Hassan. (1974). *The morphology of Malay*. Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Abdullah Hassan. (1997). *Bahasa Melayu sebagai bahasa ilmu dan esei-esei lain*. Fajar Bakti.
- Abdul Rahman Rukaini. (1996). *Unsur bahasa asing dalam bahasa Melayu*. Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Ahmad Jelani Halimi. (2010). *Undang-undang perdagangan Melayu Lama*. Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Ahmad Johari. (1992). *Asas Terjemahan dan Interpretasi*. Universiti Sains Malaysia.
- Aini Hassan. (2007). Kualitatif atau kuantitatif: Memahami andaian asas yang mendasari penyelidikan pendidikan. *Masalah Pendidikan*. 30 (1), 7-16.
- Amran Kasimin. (1987). *Perbendaharaan Kata Arab dalam Bahasa Melayu*. Penerbit Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Awang Azman Awang Pawi. (2015). *Pengalaman Bahasa dan Dunia Arab*. Dewan Bahasa.
- Beg, A.J. (1977). *Arabic Loan-words in Malay Comparative Study*. (2nd. ed.). University Malaya Press.
- Cresswell, J.W. (1998). *Qualitative Inquiry and Research Design Choosing Among Five Traditions*. SAGE Publications.
- Dewan Bahasa dan Pustaka. (1997). *Kamus Linguistik*.
- Dewan Bahasa dan Pustaka. (1988). *Pedoman Transliterasi Huruf Arab Ke Huruf Rumi*.
- Dewan Bahasa dan Pustaka. (2004). *Pedoman Umum Pembentukan Istilah Edisi Baharu*.
- Durkin, P. (2009). *The Oxford Guide to Etymology*. Oxford University Press.
- Enakmen Undang-Undang Keluarga Islam (Kedah Darul Aman) 2008*. Jabatan Kehakiman Syariah Negeri Kedah.
- Hamidi, F., & Ariffin, M. A. (2022). Peranan dan cabaran ejen persuratan dalam pengantarabangsaan sastra kontemporari Melayu. *RENTAS: Jurnal Bahasa, Sastra dan Budaya*, 1, 181 – 203. <https://doi.org/10.32890/rentas2022.1.7>
- Faridah Nazir & Faiziah. Shamsudin. (2014) *Semantik dan Peristilahan Bahasa Melayu*. Penerbitan Multimedia Sdn. Bhd.

- Haji Muhammad Bukhari Lubis. (1998). *Penerjemahan Arab Melayu Arab: Peraturan dan Dasar*. Universiti Putra Malaysia.
- Haji Muhammad Nasir. (2015). *Kamus Ringkas Al-Quran*. Power Press Design Sdn Bhd.
- Haugen, E. (1950). The Analysis of Linguistic Borrowing. *Language*, 26, 211-231.
- Haugen, E. (1953). *The Norwegian Language in America: A study in bilingual behavior*. Univ.of Pennsylvania Press.
- Haugen, E. (1956). *Bilingualism in the Americas: A Bibliography and Research Guide* . The American Dialect Society.
- Hassan Alwi. (1992). *Bentuk dan Pilihan Kata*. Departmen Pendidikan dan Kebudayaan.
- Heah, C.L.H. (1989). *The Influence Of English On The Lexical Expansion Of Bahasa Malaysia*. Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Helmut, F. (1995). *Panduan Peristilahan*. Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Ibtisam Abdullah, Zaharani Ahmad, Imran Ho Abdullah, Zamri Ahmad & Ahmad Thalal Hassan. (2012). *Perantauan Bangsa Arab Ke Alam Melayu: Kesannya Terhadap Percambahan Kata Pinjaman Arab-Melayu*.
- Ibtisam Abdullah & Imran Ho. (2018). *Kata pinjaman Arab dalam bahasa Melayu analisis kajian dari sudut perubahan morfologi*. Penerbit Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Indirawati Zahid & Mardian Shah Omar. (2006). *Fonetik dan Fonologi*. Penerbit Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Ismail Dahaman. (1996). *Pedoman ejaan dan sebutan bahasa Melayu*. Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Kamsiah Abdullah (2017). Meneliti tasawuf atau tariqat sebagai laras khas dalam Bahasa Melayu melalui empat teks sufi. *Jurnal Pengajian Melayu (JOMAS)*, 20(1), 119–162.
- Kamus Dewan, Edisi Keempat*. (2015). Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Kamus Bahasa Melayu-Bahasa Arab, Bahasa Arab-Bahasa Melayu* (2015). Fajar Oxford.
- Laporan Kaji Selidik Penggunaan Bahasa Melayu Dalam Bidang Kehakiman dan Undang-Undang (1992) dalam *Bahasa dan Undang-Undang*. Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Mashudi Kader & Yeong Ah Lok. (1989). Pengaruh bahasa cina dalam perbendaharaan kata bahasa Melayu. *Jurnal Dewan Bahasa*, 236-247.
- Mahmood Zuhdi Abdul Majid. (1997). *Pengantar Undang-undang Islam di Malaysia*. Universiti Malaya.

- Mohd Isa Hamzah. (2009). The impact of technology change in Malaysia smart schools on islamic education teachers and students. *World Academy of Science, Engineering and Technology*, 37, 379-391.
- Moleong, L. J. (2004). *Metode Penelitian Kualitatif*. Remaja Rosdakarya.
- Mohamad Zain, S. (2022). Beberapa Isu Pemeribumian Linguistik Bahasa Melayu. *RENTAS: Jurnal Bahasa, Sastra Dan Budaya*, 1(1), 1–49. <https://doi.org/10.32890/rentas2022.1.1>
- Nik Safiah Karim. (1988). *Linguistik Transformasi Generatif, Suatu Penerangan padam Bahasa Melayu*. Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Nik Safiah Karim & Faiza Tamby Chik. (1994). *Bahasa dan Undang-Undang*. Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Nik Safiah Karim. (1996). *Unsur Bahasa Asing Dalam Bahasa Melayu*. Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Nik Safiah Karim, Farid M. Onn, Hashim Haji Musa & Abdul Hamid Mahmood. (2008). *Tatabahasa*. Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Dewan. Edisi Ketiga. (2013). *Tatabahasa Dewan Edisi Ketiga*. Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Norhaini Ab. Rahman. (2014). *Kajian Makna Istilah Pinjaman Terpilih Agama Islam Dalam Konteks Masyarakat Melayu*. Tesis Ijazah Sarjana Sastra. Universiti Sains Malaysia.
- Nor Hashimah Jalaluddin & Zaharani Ahmad. (2013). *Bahasa dan Urus Tadbir Pengurusan Perniagaan Melayu Zaman Tradisional. Perihal Keintelektualan dan Kepengarangan dalam Teks Tradisional*. Penerbit UKM.
- Noriah Mohamed & Selvarani A/p Subramaniam. (2015). *Kata Pinjaman Bahasa Tamil dalam Bahasa Melayu*. Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Othman Lebar. (2015). *Penyelidikan Kualitatif*. UPSI.
- Puteri Maisarah Tamar. (2015). *Kamus Istilah Fiqh*. Power Press & Design (M) Sdn Bhd.
- Puteri Roslina Abdul Wahid. (2012). *Menelusuri Peristilahan Bahasa Melayu*. Universiti Malaya.
- Rokiah Awang. (2009). Isu dan Kaedah Penilaian Terjemahan. Dalam Radiah Yusoff & Noriah Mohamed, (Eds). *Kata di Gelanggang Bahasa, Esei-esei Penghargaan untuk Profesor Mashudi Kader*. Universiti Sains Malaysia.
- Sapir, E. (1921). An introduction to the study of speech. *Language*.

- Wan Moharani Mohammad & Muhammad Marwan Ismail. (2008). *Kajian Bandingan Ayat Namaan Bahasa Arab-Bahasa Melayu*. Universiti Sains Islam Malaysia.
- Yunus Maris. (1980). *The Malay Sound System*. Fajar Bakti.
- Za'aba, (1965). *Ilmu Mengarang Melayu*. Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Zaharani Ahmad, Maizura Osman & Nor Hashimah Jalaluddin. (2011). penyerapan dan pengubahsuaian konsonan arab dalam bahasa Melayu. *Jurnal Bahasa*. 11(1), 109-130.
- Zaiton Ab. Rahman & Zaini Mohamed Zain (1990). *Persejarahan Bahasa Melayu*. Dewan Bahasa dan Pustaka.